International Science Journal of Education & Linguistics
2022; 1(4): 1-16
https://isg-journal.com/isjel/
doi: 10.46299/j.isjel.20220104.05
ISSN: 2720-684X

Курси підвищення кваліфікації як фактор психосоціальної підтримки педагогів в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру

Ольга Сирцова
Кафедра філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, Запоріжжя, Україна
ORCID 0000-0001-7529-5251

Роман Шумада
Обласний науково-методичний центр моніторингових досліджень якості освіти, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, Запоріжжя, Україна
ORCID 0000-0001-8904-869X

Для цитування цієї статті:
Сирцова Ольга, Шумада Роман. Курси підвищення кваліфікації як фактор психосоціальної підтримки педагогів в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 1, No. 4, 2022, pp. 1-16. doi: 10.46299/j.isjel.20220104.05.
Надійшла до редакції: 10 вересня 2022 р.; **Схвалено:** 20 вересня 2022 р.;
Опубліковано: 01 жовтня 2022 р.

Анотація: Стаття присвячена питанню визначення ролі навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації у стабілізації їхнього психо-емоційного стану за психосоціальної підтримки з боку викладачів під час активної фази збройного конфлікту міжнародного характеру. Дослідження базується на результатах опитування педагогів, яке проведено на засадах добровільності та анонімності. Перевірено та доведено гіпотезу щодо позитивного впливу психосоціальної підтримки педагогів під час проходження ними дистанційних курсів підвищення кваліфікації на задоволення їхніх базових психологічних потреб, що призводить до стабілізації емоційного стану, відновлення швидкості когнітивних процесів під час їхнього перебування в зоні збройного конфлікту. Встановлено наявність залежності між місцем фактичного перебування педагога (вдома на окупованій території; вдома на території, де поруч відбуваються активні бойові дії; вдома на території, підконтрольній Україні; в евакуації на території України; в евакуації за межами України) та переліком тих потреб, які були задоволені під час навчання на дистанційних курсах. Показано, що ефективне навчання педагогів в умовах збройного конфлікту можливе лише за наявності у них системи мотивів, серед яких домінують саме внутрішньо-позитивні. Досягнення ефективності та результативності навчання можливе також за умови задоволення потреби слухачів у структурі, яка реалізується за створення певних щоденно повторюваних алгоритмів та ритуалів пізнавальної діяльності слухачів курсів та візуалізації та схематизації запропонованих матеріалів. Важливу роль відіграють процес взаємодії слухачів курсі під час групової роботи на вебінарах, а також застосування техніки прогресивної м'язової релаксації, техніки дихання, тілесно-орієнтованої техніки та техніки позитивного мислення. Вчителі розглядають проходження курсів підвищення кваліфікації під час активної фази збройного конфлікту як можливість відволіктися від від думок про війну, стабілізувати власний емоційний стан. Однак, для третини слухачів курси є викликом, випробуванням, коли існують постійні проблеми з електрикою та зв’язком, та додатковим психологічним тиском. Отже, підвищення

кваліфікації педагогічних працівників під час активної фази збройного конфлікту має здійснюватися суто на засадах добровільності.

Ключові слова: фаза активних бойових дій, стійкість системи післядипломної педагогічної освіти, когнітивний та емоційний стан педагогів, мотивація підвищення кваліфікації, психологічні потреби, потреба у структурі, дистанційна освіта.

1. Вступ

Україна не знала війни з часів Другої світової. Мир сприймався як норма та даність. В ранці 24 лютого 2022 року українці прокинулися під ракетні удари: розпочалося повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до початку нового етапу та ескалації російсько-української війни. Офіційно жодна зі сторін конфлікту не знаходиться в стані війни. На сьогодні відсутня юридична кваліфікація ситуації, тому спираючись на норми Міжнародного гуманітарного права ми в статті називаємо її збройним конфліктом міжнародного характеру. Поняття міжнародного збройного конфлікту можна віднайти у спільній ст. 2 Женевських конвенцій 1949 р. – ними є всі випадки проголошення війни чи всякого іншого збройного конфлікту, що виникають між двома чи кількома державами, навіть у випадку, коли одна з них не визнає стану війни [1, 141]. Даний збройний конфлікт має високу інтенсивність: активні бойові дії та лінія фронту майже дві тис. км, систематичні бомбардування території України та потрапляння під обстріли/авіаудари мирних громадян, автомобілів швидкої допомоги, дитячих будинків, лікарень та житлових районів, окупація майже двадцяти відсотків країни, евакуація цивільного населення (виїзд понад 6 млн українців за кордон та переїзд близько восьми мільйонів людей, за оцінками ООН, із зони бойових дій у безпечніші області України). З усіма цими жахами зіткнулися мешканці Запорізької області, територія якої станом на червень 2022 р. окупована майже на сімдесят відсотків.

З початком збройного конфлікту проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів області було призупинено лише на два тижні. За численними запитами самих вчителів курси було поновлено як пролонговані та безперервно продовжуються донині. Науковцями інституту висунута гіпотеза, що в умовах збройного конфлікту процес проходження дистанційних курсів підвищення кваліфікації педагогів є фактором їхньої психосоціальної підтримки, який дозволяє стабілізувати психоемоційний стан учителів за умови задоволення їхніх психологічних базових потреб.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Відповідно до Закону України «Про освіту» освітяни зобов’язані постійно підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівень та педагогічну майстерність. Загальний обсяг підвищення кваліфікації педагогічного працівника закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти не може бути менше ніж 150 годин на п’ять років. В Україні педагоги самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб’єктів надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації [2; 3].

Система післядипломної педагогічної освіти України досить розгалужена. Її суб’єктами є заклади освіти (його структурні підрозділи), наукові установи, юридичні чи фізичні особи (підприємці, що здійснюють освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації педагогічних та/або науково-педагогічних працівників). В статті ми звертаємо увагу на обласні інститути післядипломної педагогічної освіти, які здебільшого є комунальними закладами. Щороку за попереднім замовленням місцевої влади вони організовують і проводять для вчителів курси підвищення кваліфікації, тренінги, семінари, майстер-класи тощо. Терміни проведення цих навчальних та науково-методичних заходів визначаються у річних планах роботи інститутів. Під час пандемії Covid-19 та в умовах національного карантину заклади освіти країни

запровадили дистанційну форму навчання, яка має попит серед педагогів. Тривалість таких курсів становить два-три тижні. Ця практика продовжена під час збройного конфлікту. Сам освітній процес відбувається у дистанційній формі та складається із занять як у синхронному, так і в асинхронному режимах. До занять розроблено заходи та серію завдань, які складають систему психосоціальної підтримки педагогів.

Отже, об'єктом дослідження виступає процес навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів під час активної фази збройного конфлікту міжнародного характеру як фактор психосоціальної підтримки педагогів. Предметом дослідження виступають мотиви навчання, психоемоційний стан та рівень задоволення психологічних потреб слухачів курсів.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті полягає у визначенні ролі курсів підвищення кваліфікації у стабілізації психоемоційного стану вчителів, які перебувають на території розгортання збройного конфлікту міжнародного характеру, за умови системної психосоціальної підтримки.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити рівень стійкості української системи післядипломної педагогічної освіти та надання освітніх послуг під час активного збройного конфлікту;
- надати характеристику когнітивного та емоційного стану педагогів, які виявили бажання підвищувати професійну кваліфікацію в цей час;
- виявити залежності між місцем (територією) знаходження педагогів під час навчання та загальним емоційним станом, між рівнем задоволення їхніх психологічних потреб під час курсів та емоційним станом по завершенню навчання;
- охарактеризувати можливості психосоціальної підтримки слухачів курсів.

4. Аналіз літератури

З 2014 року українські вчені, психологи та педагоги змушені були звернути увагу на наукові праці, а також узагальнений досвід роботи міжнародних благодійних організацій та волонтерів на проблему організації діяльності системи освіти в країні, де відбуваються воєнні дії. Так, Бріжит Ровердер у звіті про дослідження служби підтримки, який підготовлено у 2015 році для уряду Великої Британії (в основу покладено результати аналізу наявної літератури та думок міжнародних експертів), звертає увагу на той факт, що надання освіти під час збройного конфлікту сильної інтенсивності є недостатнім пріоритетом у гуманітарній політиці міжнародних благодійних організацій, оскільки вона часто не розглядається як нагальна потреба для тих, хто надає та фінансує допомогу [4].

В наявній літературі здебільшого описано досвід організації навчання саме учнів закладів початкової та середньої освіти. Це стосується таких країн як Південний Судан, Сієра Ліоне, Ліберія, Західний берег і Сектор Гази, Кот-д'Івуар, Афганістан, Непал та Сирія, у тому числі в районах, які перебувають під контролем повстанців/опозиції) [5; 6; 7; 8].

Питання підвищення кваліфікації вчителів як умови успішної організації навчання дітей під час активної фази збройного конфлікту дотично торкається та ж Бріжит Ровердер. Вона виділяє особливості ефективної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації, а також звертає увагу на необхідність забезпечення належної винагороди; подальшої підтримки; розробки кодексів поведінки, яких необхідно дотримуватися. Це ж питання розглядається у посібнику Аніки Мікус Кос «Підготовка вчителів у зонах збройних конфліктів». В ньому детально описуються умови, принципи навчання, освітня програма та її складові. Матеріали апробовані та використані в Боснії і Герцеговині, Сербії, Чорногорії, ПІвнічній Македонії, Косово, Північній Осетії та Іраку та стосуються проблеми підготовки вчителів до роботи з питаннями захисту психічного та психосоціального здоров'я учнів [9].

В Україні у 2018 році вийшов посібник «Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації» за авторства С. Богданова та О. Залеської [10]. В ньому представлені теоретичні та практичні матеріали про дитячі реакції на травматичні події, шляхи допомоги учням в рамках освітнього процесу. Матеріали розраховані на психологів, соціальних педагогів та вчителів.

Питання психосоціальної підтримки самих вчителів, які перебувають в умовах збройного конфлікту та забезпечують освітній процес, ґрунтовно в Україні ще не розглядалося.

5. Методи досліджень

Теоретичним підходом нашого дослідження є теорія самодетермінації Е. Дісі та Р. Райана. В ній виділяється три вроджені базові психологічні потреби людини, задоволення яких розглядається як умова виникнення внутрішньої мотивації та досягнення оптимального функціонування [11]. Виходячи з цього, ми розглядаємо психосоціальну підтримку педагогів під час проходження ними дистанційних курсів підвищення кваліфікації як засіб задоволення їхніх базових психологічних потреб, що призводить до стабілізації емоційного стану, відновлення швидкості когнітивних процесів під час їхнього перебування в зоні збройного конфлікту.

Під психосоціальною підтримкою педагогів розуміємо систему заходів та дій, які спрямовані на задоволення їхніх як психологічних, так і соціальних потреб. Це також дії, спрямовані на полегшення емоційних страждань вчителів, які перебувають у важкій життєвій ситуації, та відновлення їхнього психосоціального добробуту.

В основу наукової розвідки покладено сукупність теоретичних (аналіз, синтез, порівняння) та емпіричних (анкетування, кількісний аналіз результатів) методів. Основним методом дослідження є анкетування педагогів, яке проведено на засадах добровільносте та анонімності у березні-червні 2022 р. В анкетуванні щодо власного досвіду підвищення кваліфікації в умовах активної фази збройного конфлікту взяли участь 1038 педагогів Запорізької області (що становить 27,4% від тих, хто проходив підвищення кваліфікації на базі Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти). Серед педагогів, які взяли участь в опитуванні, 50,43% на час підвищення кваліфікації знаходилися вдома на території України, де не відбувалися активні бойові дії, 25,46% – вдома, на окупованій території, 9,93% – вдома, на території, де відбувалися активні воєнні дії та 13,5% в евакуації (8,39% – на території України та 6,17% – за кордоном). Під час обробки отриманих результатів використано методи статистичного аналізу кількісних даних.

6. Результати досліджень

З початком збройного конфлікту жоден з обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (загальна кількість яких становить 24 заклади) не припинив свою діяльність, не обмежив кількість функцій, які виконує.

Розглянемо ситуацію підвищення кваліфікації вчителів на прикладі одного із таких закладів, а саме Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Особливістю Запорізького регіону є те, що більша частина територій окупована, по ньому проходить лінія зіткнення збройних сил з активною фазою воєнних дій, частина території (на якій знаходиться й обласний центр) контролюється українською владою.

З початку збройного конфлікту у лютому і до червня 2022 р. курси підвищення кваліфікації на добровільних засадах пройшли 1972 педагоги (що становить 65,8% від попереднього замовлення), тренінги –1075 чол., семінари – 741 чол. Звернемо увагу на той факт, що навчання вчителів на курсах підвищення кваліфікації планується на рік за регіональним замовленням органів влади. Реєстрацію на тренінги та семінари вчителі проходять самостійно, а участь в них є суто добровільною. Курси підвищення кваліфікації пройшли вчителі, які були на них зареєстровані наприкінці 2021 року, водночас тренінги та

семінари пройшли ті, хто виявив таке бажання та зареєструвалися вже після початку збройного конфлікту. Отже, 3788 освітян області виявили бажання підвищити власну кваліфікацію на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Третина опитаних освітян скористались можливістю пройти навчання більше одного разу, поєднуючи різні його види (курси, тренінги, майстер-класи, семінари).

Характеристика когнітивного, емоційного стану та рівня задоволення психологічних потреб педагогів.

Початок збройного конфлікту для багатьох людей спричинив стрес, який ми розглядаємо як нормальну реакцію організму на ненормальну ситуацію. Зазвичай виділяють три групи ознак стресу: когнітивні, емоційні та фізіологічні [12, 139-140].

Однією з ознак, що людина знаходиться в стані стресу, є зниження швидкості її розумових процесів (когнітивна ознака). Це притаманно двом третинам педагогів, які пройшли опитування.

Результати самоаналізу педагогів щодо зміни рівня сприймання та опрацювання ними різних видів нової інформації свідчать про наступне:

1. третина педагогів не спостерігала у себе таких змін;
2. у кожного п’ятого –підвищився;
3. у кожного п’ятого –знизився;
4. у кожного четвертого – складнощі у сприйнятті інформації одного виду компенсувався полегшенням сприйняття іншого.

Найскладніше педагогам було працювати з аудіоінформацією, про що зазначили 30% опитаних. І навпаки, відеоінформація стала тим видом, сприймання якого стало кращим у 23% педагогів (як показано на рисунку 1).

Рис. 1. Здатність опрацьовувати новий інформаційний матеріал у перший місяць збройного конфлікту

На момент опитування всі педагоги констатували, що швидкість розумових процесів у них поновилася до довоєнного рівня. Різниться лише проміжок часу, за який це відбулося: у 26,02% – за перший тиждень війни, у 37,36% – за перший місяць та у 36,62% – за два місяці.

Запитання анкети передбачали визначення педагогами емоцій/почуттів, які були їм притаманні на початку проходження навчання та наприкінці. Умовно ми об’єднали їх у чотири групи: позитивні (зацікавленість/інтерес, оптимізм, ентузіазм, комфортність, почуття безпеки тощо), негативні (страх, гнів, безвихідь, пригніченість, занепокоєння, депресивність, смуток, змученість тощо), змішані (коли у переліку одночасно були перелічені як позитивні, так і негативні емоції та почуття) та нейтральні.

На початку навчання вчителі відчували зацікавленість, інтерес (що стосувалося змісту навчання), занепокоєння, стомлення, виснаженість, страх (що стосувалося емоційного стану щодо навколишньої ситуації); наприкінці навчання – полегшення, оптимізм, інтерес, зацікавленість, внутрішня сила, комфорт.

Динаміка зміни емоцій/почуттів учителів під час навчання в системі післядипломної педагогічної освіти представлена на рисунку 2.

Рис. 2. Динаміка змін емоцій та почуттів учителів під час навчання в системі післядипломної педагогічної освіти

Узагальнені результати опитування педагогів щодо їхнього емоційного стану у розрізі місяця навчання та місця їхнього фізичного перебування на момент підвищення кваліфікації представлено в таблиці 1.

Порівняння переліку емоцій та почуттів на початку та наприкінці курсів приводить до висновку, що він суттєво змінився. Позитивна динаміка зміни загального емоційного стану під час навчання відзначається у кожного другого опитаного.

Протягом перших трьох місяців збройного конфлікту у кожного третього вчителя спостерігається домінування негативного емоційний стану. Ще кожен п’ятий відзначає у себе змішані емоції. Найбільша кількість педагогів, які відчували позитивні емоції/ почуття на початку навчання (43%) спостерігається у березні, що ми пов’язуємо з вірою людей у швидке завершення збройного конфлікту. Найвищий рівень негативних емоцій/почуттів – у квітні (36,2%) – місяці, який приніс усвідомлення, що конфлікт буде тривалим. Найвищий рівень нейтральних емоцій/почуттів – у травні (12,8%), коли більшість змирилася з думкою про тривале збройне протистояння. Описана ситуація вкладається також у концепцію адаптаційного синдрому Г. Сельє, за якою у його розвитку спостерігається три стадії: стадія тривоги (мобілізації), яка зумовлює тимчасове зниження резистентності організму, стадія резистентності (стійка адаптація до дії стресора) і стадія виснаження як наслідок виснаження

адаптаційних можливостей [13, 16]. Залежність між місяцем навчання та загальним емоційним станом педагогів не відзначається.

Таблиця 1. Узагальнені результати опитування педагогів щодо їхнього емоційного стану

критерій для порівняння	показник для порівняння	період прояву	групи емоцій / почуттів			
			позитивні	негативні	змішані	нейтральні
за місяцями	березень	початок навчання, (%)	43,0	32,9	16,8	7,3
		завершення навчання, (%)	77,65	3,9	2,8	15,65
	квітень	початок навчання, (%)	37,7	36,2	17,4	8,7
		завершення навчання, (%)	85,5	0,15	0,3	14,05
	травень	початок навчання, (%)	38,8	31,8	16,6	12,8
		завершення навчання, (%)	79,6	2,2	3,8	14,4
за місцем знаходження	в евакуації за кордоном	початок навчання, (%)	39,6	47,3	7,9	5,2
		завершення навчання, (%)	81,6	0,0	2,6	15,8
	в евакуації на території України	початок навчання, (%)	29,6	42,6	18	9,8
		завершення навчання, (%)	80,8	4,5	1,6	13,1
	дома, на території України	початок навчання, (%)	42,3	31	17,6	9,1
		завершення навчання, (%)	83,8	2,5	1,6	12,1
	вдома, на тимчасово окупованій території	початок навчання, (%)	35,9	37,7	21,2	5,4
		завершення навчання, (%)	82,9	4,1	2,9	10,1
	вдома, на території де поруч відбуваються активні воєнні дії	початок навчання, (%)	37,1	30,0	22,8	10,0
		завершення навчання, (%)	75,7	5,7	8,6	10,0

Водночас результати аналізу отриманих даних свідчать про наявність певних залежностей між місцем знаходження педагогів під час навчання та загальним емоційним станом:

1. Найвищий відсоток тих, хто відчував негативні емоції, а це майже кожен другий – відзначається серед педагогів, які знаходилися в евакуації (як за кордоном, так і на території України);

2. Найвищий відсоток тих, у кого домінували позитивні емоції на початку навчання, спостерігається серед тих, хто знаходився вдома (як на території, де не відбуваються воєнні дії, так і на територіях, які окуповані, або на яких відбуваються активні воєнні дії);

3. У освітян, які знаходяться в евакуації за кордоном, відзначається найвищий рівень поляризації емоцій позитивні-негативні та найменший рівень змішаних та нейтральних почуттів.

Отже, чим далі освітянин знаходиться від дому, тим вищий рівень поляризації емоцій/почуттів (позитивні-негативні), та вищий відсоток тих, хто має негативний емоційний стан.

Стабілізацію емоційного стану педагогів ми пов’язуємо із задоволенням їхніх психологічних потреб. Згідно з теорією самодетермінації Е. Дісі та Р. Райана, у людини є три вроджені базові потреби: автономія, компетентність і спорідненість. Ці потреби психологічні, а не фізіологічні. Вони також є необхідною умовою для виживання, оскільки їх вважають підґрунтям для психологічного та інтелектуального розвитку, добробуту. Ці потреби розглядаються як детермінанти психологічного здоров'я.

В дослідженні ми виходили з того, що потреба в автономії – це свобода визначати, планувати та реалізовувати свою поведінку. Компетентність – це віра людини в здатність впоратися з певним станом. Людям потрібна впевненість в ефективності власної діяльності. Негативні відгуки знижують рівень відчуття ними власної компетентності, що змушує їх відмовитися від участі у певній діяльності (активності). Спорідненість – це потреба в приналежності. Вона дає можливість людям спілкуватися в теплій та дружній атмосфері, а також відчувати приналежність до певної групи, ототожнювати себе з певною групою.

Вважається, що середовище, в якому знаходиться особистість, забезпечує її автономію, вимагає активної діяльності та сприяє розвитку. Всередині середовища людина контактує та взаємодіє з іншими, при цьому має бути впевнена, що отримає допомогу від інших, коли зіткнеться зі стресовою/проблемною ситуацією, і, отже, почуватиметься добре [14, 3630].

В опитуванні ми запропонували педагогам визначити, які їхні потреби були задоволені. Перелік потреб не був обмежений лише психологічними. За отриманими результатами можемо констатувати, що три чверті вважають задоволеними потреби в навчанні, розвитку, творчості (що ми відносимо до потреби компетентності), три п’ятих – в підтримці та допомозі, співпраці, кожен третій – в приналежності та включеності (відносимо до спорідненості) та кожен четвертий/п’ятий – в автономії, емпатії та отриманні надії (рисунок 3).

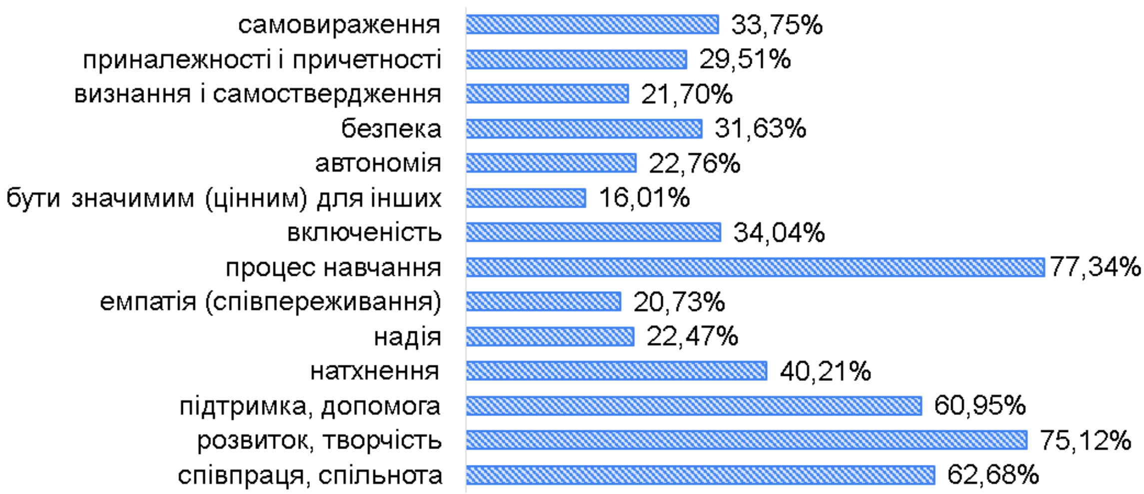

Рис. 3. Потреби вчителів, які були задоволені під час дистанційного підвищення кваліфікації

Узагальнені результати опитування щодо задоволення потреб педагогів під час навчання свідчать, що в розрізі місця їхнього перебування під час навчання найбільший розмах варіації рядів відзначається щодо потреби у підтримці та допомозі, автономії та відчутті надії.

Освітяни, які знаходяться в евакуації за кордоном та відчувають власну відірваність від батьківщини, родини, під час навчання задовольнили свої потреби у приналежності й

причетності, включеності та емпатії. Освітяни, які перебувають в евакуації на території України та відчувають відірваність від дому, «живі» страхи воєнних дій, – у підтримці й допомозі, автономії, визнанні та самоствердженні. Педагоги, які знаходяться вдома на території України – в розвитку та творчості, які досягаються у співпраці спільноти. Ті, хто знаходиться вдома на окупованій території – у відчутті приналежності та причетності, безпеки, надії та отриманні натхнення. Разом з тим вчителі, які знаходяться вдома, на території, де поруч відбуваються активні воєнні дії, мають найнижчий рівень задоволення потреб у безпеці, підтримці та допомозі, емпатії (таблиця 2).

Таблиця 2. Задоволення потреб під час навчання

Потреба	Відсоток опитаних, які зазначили про задоволення потреби						Розмах варіації
	загалом	в евакуації за кордоном	в евакуації на території України	вдома, на території України	вдома, на окупованій території	вдома, на території, де поруч відбуваються активні воєнні дії	
1	2	3	4	5	6	7	8
приналежності і причетності	29,51	31,25	29,89	27,38	32,58	28,16	5,2
визнання і самоствердження	21,7	25,00	26,44	20,28	22,73	22,33	6,16
безпека	31,63	32,81	35,63	28,19	37,5	27,18	10,32
автономія	22,76	25	32,18	18,86	25,0	21,36	13,32
включеність	34,01	39,06	31,03	32,05	34,85	34,95	8,03
навчання	77,34	68,75	78,16	77,28	79,17	74,76	10,42
емпатія (співпереживання)	20,73	25,0	22,99	20,89	19,32	17,48	7,52
надія	22,47	20,31	20,69	18,26	32,2	19,42	13,94
натхнення	40,21	34,38	36,78	40,57	43,18	37,86	8,8
підтримка, допомога	60,95	57,81	68,97	60,24	65,53	45,63	23,34
розвиток, творчість	75,12	65,63	74,71	77,48	74,62	69,9	11,85
співпраця, спільнота	62,68	54,68	54,47	65,11	63,26	58,25	10,64

Припускаємо, що зниженню рівня стресу в опитаних сприяло саме задоволення їхніх психологічних потреб.

Якщо ми розглядаємо емоційний стан освітян як реакцію на рівень задоволення / незадоволення психологічних потреб, то мотив – як рушійну силу, що спонукає до певної дії, яка має привести до задоволення певної потреби. Для вивчення системи мотивів, які спонукали освітян до навчання під час збройного конфлікту, ми використали кваліметричний підхід. Ми висунули гіпотезу, що до такої системи мотивів входять як внутрішні, так і зовнішні: підвищення рівня професійної компетентності, бажання відірватися від думок про війну, необхідність отримання сертифіката/посвідки для проходження атестації, зобов’язання щодо попереднього замовлення (або реєстрації) на навчання до війни, наполягання

адміністрації закладу освіти. Необхідно зауважити, що педагогам було запропоновано на першому етапі визначити ті мотиви, які їм не притаманні (таблиця 3). Також вони мали можливість доповнити перелік власними позиціями, проаналізувавши який прийшли до висновку, що всі вони вкладаються в мотив підвищення кваліфікації (наприклад: дізнатися щось нове, йти в ногу з часом, власний інтелектуальний розвиток, інтерес у вивченні певних тем).

Таблиця 3. Відсоток педагогів, які вважають, що певний із запропонованих мотивів відсутній

Мотив	Відсоток тих, хто вважає, що такий мотив у нього відсутній					
	загалом	в евакуації за кордоном	в евакуації на території України	вдома, на території України	вдома, на окупованій території	вдома, на території, де поруч відбуваються активні воєнні дії
1	2	3	4	5	6	7
наполягання адміністрації	36	22	40	34	40	33
попереднє (довоєнне) замовлення, реєстрація	12	5	7	13,4	13,3	8
необхідність отримання свідоцтва, сертифікату	8	5	9	10	8	2
бажання відволіктися від думок про війну	14,7	10,5	13,6	13,5	13,8	20,3
підвищення рівня професійної компетентності	3	3	2	4	2	3

Розмах варіації рядів даних щодо різних мотивів в розрізі місця перебування педагога відрізняється в рази. Так, найменший він є щодо внутрішньо-позитивного мотиву – підвищення рівня власної професійної компетентності (з яким погоджуються більше ніж 96% опитаних). Найбільший розмах варіації щодо зовнішньо-негативного мотиву – примус з боку адміністрації (від 60% до 78%). Зовнішньо-позитивні мотиви (попереднє замовлення або реєстрація на курси, необхідність отримання сертифіката/посвідки для проходження атестації) мають незначний розмах варіації (0,4%), та коливаються в межах від 92,6% до 93%.

Зовнішньо-позитивні та зовнішньо-негативні мотиви навчання домінують у педагогів, які знаходяться в евакуації за кордоном. Припускаємо, що це пов’язано з їхнім бажанням зберегти зв’язок з країною. Найвищий відсоток тих, для кого актуальний такий внутрішній мотив як бажання відірватися від думок про війну, також стосується цієї категорії опитаних, що можливо залежить від почуття провини у виїзді за кордон. Однак, ці припущення потребують подальшого дослідження.

На наступному етапі педагогам пропонувалося проранжувати запропоновані мотиви. Після чого визначено їхні кваліметричні показники. Отже, ми розглянули ці мотиви як систему. Отримано наступні результати (таблиця 4).

Таблиця 4. Кваліметричні показники мотивів навчання під час війни

Мотив	загалом	в евакуації за кордоном	в евакуації на території України	вдома, на території України	вдома, на окупованій території	вдома, на території, де поруч відбуваються активні воєнні дії
1	2	3	4	5	6	7
наполягання адміністрації	0,12	0,14	0,12	0,13	0,11	0,15
попереднє (довоєнне) замовлення, реєстрація	0,22	0,23	0,23	0,21	0,22	0,21
необхідність отримання свідоцтва, сертифікату	0,21	0,22	0,21	0,21	0,22	0,21
бажання відволіктися від думок про війну	0,19	0,19	0,2	0,19	0,19	0,19
підвищення рівня професійної компетентності	0,26	0,22	0,24	0,26	0,26	0,24

У системі мотивів найвищий кваліметричний показник має внутрішньо-позитивний мотив (підвищення кваліфікації), що ми пов’язуємо з потребою у компетентності. Зовнішні мотиви (необхідність отримання сертифіката про підвищення кваліфікації для подальшого проходження атестації, відчуття зобов’язання щодо попередньої реєстрації на навчання) займають другу позицію. Необхідно зауважити, що кваліметричний показник мотиву наполягання (примусу) адміністрації хоч і займає останню позицію, однак є достатньо високим (на перше місце цей мотив віднесли 18% опитаних). Залежності значущості мотиву всередині системи в розрізі місця перебування освітян на час навчання не прослідковується. Розмах варіації є несуттєвим та становить від 0,01 до 0,04.

Курси підвищення кваліфікації та тренінги як фактор психосоціальної підтримки педагогів.

Курси підвищення кваліфікації педагогів та тренінги, які проходять на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО), різняться між собою як за тематикою, так за кількістю годин. В Запорізькому ІППО для всіх категорій слухачів курси розраховані на 45 та 75 годин, а тренінги – від 8 до 30 год. З початком пандемії Covid-19 ці види навчання було переведено в дистанційний формат на платформі Moodle. Заняття відбуваються онлайн як в синхронному режимі (вебінари, майстер-класи), так і в асинхронному (самостійне опрацювання запропонованих матеріалів та виконання залікових робіт). Тому після 24 лютого 2022 року курси та тренінги продовжили свою роботу.

Шість з десяти слухачів курсів та тренінгів взяли участь у вебінарах. Основним видом мотивації до участі у них є внутрішньо-позитивна – краще сприйняття та розуміння навчального матеріалу, про що зазначають 67,6% слухачів курсів. Зовнішньо-негативна мотивація (дотримання вимоги присутності на заняттях у синхронному режимі як обов'язкової умови отримання сертифіката/посвідки) була переважною лише для 17% опитаних. Із сорока відсотків слухачів, які не брали участь у вебінарах, тільки п'ята частина вважає самостійне опрацювання запропонованого матеріалу найбільш результативним та оптимальним за формою роботи. До основних причин, які не дозволили вчителям взяти участь у вебінарах були: проблеми зі швидкістю або відсутністю інтернету в певні часові межі, які збігалися із проведенням заходу (вісім з десяти), незручний час та психоемоційна неготовність до онлайн-спілкування в умовах війни (кожен десятий).

Прогнозуючи таку ситуацію та розуміючи, в якому психоемоційному стані знаходяться педагоги, викладачі інституту поставили собі за мету не лише створення умов для підвищення кваліфікації слухачів, а і їхню психосоціальну підтримку. Ми виходили з того, що навчання як процес має можливість задовольнити потребу особистості у структурі, що своєю чергою має знизити рівень психічного напруження слухачів курсів та тренінгів. Індивідуальні відмінності в прагненні до простої структури можуть впливати на те, як люди розуміють, переживають і взаємодіють зі своїм світом [15]. Ми розглядали потребу в структурі, з одного боку, як певну послідовність дій (поведінкові ритуали), з іншого боку, як зведення величезних обсягів інформації в спрощену форму.

Для задоволення цієї потреби було розроблено декілька алгоритмів їхніх дій (алгоритм проходження курсів/тренінгу, алгоритми виконання кожної роботи з гіперпосиланнями на матеріали, алгоритми завантаження залікових робіт на платформу тощо). Алгоритм самого процесу навчання вкладається у просту структуру: вебінар – самостійна робота з матеріалами – виконання залікової роботи. Кількість таких циклів залежить від кількості блоків навчальних тем та становить від 4 до 6. На початку роботи курсів/тренінгів додатково проводиться організаційно-настановне заняття та наприкінці – підсумкова конференція в синхронному режимі.

Під час вебінарів ми відмовилися від класичних лекцій, а перейшли до занять у тренінговій формі, які можуть включати мінілекції з обов'язковою візуалізацією матеріалу. Під час синхронних занять широко використовуються активні та інтерактивні методи навчання та індивідуальні й групові форми роботи, надається миттєвий зворотний зв'язок.

Структура вебінарів щоразу повторюється: привітання – емоційне та психологічне налаштування на роботу – цілепокладання – подання нового матеріалу – виконання завдань – узагальнення – рефлексія.

Інформаційні матеріали для самостійного опрацювання представлені різними видами: відеозапис лекції, презентаційні матеріали (з тезами лекції), узагальнена (структурована) інформація, яка представлена у вигляді схем, опорних конспектів, ментальних карт, інфографіки, таблиць тощо. Найбільш популярними матеріалами серед слухачів, які пройшли опитування, були відеозаписи мінілекцій, презентаційні матеріали до них (82,5%), а також інформація, яка представлена у вигляді схем й опорних конспектів (61,23%).

Одним із найефективніших методів роботи під час вебінарів дві третини вчителів вважають прослуховування мінілекцій та пояснень з боку викладача. Припускаємо, що це пов'язано з їхнім психоемоційним станом, зниженням швидкості когнітивних процесів. При цьому майже кожен другий погодився, що таким методом був обмін досвідом та думками учасників вебінарів, а кожен четвертий – виконання індивідуальних завдань, також кожен четвертий – виконання групових завдань.

Найбільший інтерес слухачі курсів виявили до виконання індивідуальних завдань, розроблених із використанням таких інтернет-ресурсів, які дозволяють створювати інтерактивні вправи та тести. Для організації групових форм роботи найефективнішими, на думку вчителів, були завдання, для виконання яких використовувалися спільні онлайн-

документи (86,5%). Разом з тим завдання, розміщені на віртуальних дошках, викликали зацікавленість лише у кожного четвертого.

Під час занять як в синхронному, так і асинхронному режимах слухачам курсів пропонувалося виконання серії вправ, основною метою яких є їхня психосоціальна підтримка. Для цього використовуються елементи техніки прогресивної м'язової релаксації, техніки дихання, тілесно-орієнтованої техніки та техніки позитивного мислення.

До психосоціальної підтримки педагогів під час вебінарів ми відносимо і задоволення потреб реалізації власної ідентичності (бути частиною певного колективу), спілкування та взаємодії. Так, про актуальність питання отримання задоволення від спілкування та взаємодії з колегами зазначають 47,74% опитаних, розширення кола спілкування, встановлення нових професійних знайомств – 29,22%.

Додатковою можливістю психосоціальної підтримки слухачів курсів є надання письмового відгуку на виконану залікову роботу. Здійснення цього виду діяльності організовано на засадах коучингового підходу. Одна зі слухачок щодо проходження курсів підвищення кваліфікації під час війни зазначила: «Важко у плані засвоєння інформації, бо постійно маєш відриватися на сирени. І думки про власну безпеку та безпеку дитини беруть верх. Дякую за підтримку викладачів: після кожного оцінювання роботи позитивний коментар. Це давало відчуття надії на краще!».

Результати аналізу відповідей учасників опитування на відкрите запитання «Проходження курсів підвищення кваліфікації під час війни для вас – це…?» свідчать, що переважна більшість, а саме 91,3% вчителів надали відповідь, яка мала позитивний характер. Відповіді можна об'єднати у три умовні майже рівнозначні за чисельністю групи.

Представники першої групи вбачають в проходженні курсів підвищення кваліфікації під час війни можливість/спосіб відірватися (перемикнутися, забутися, втекти) від негативних думок (реалій, новин, подій, тривог, переживань), які пов'язані з нею. У відповідях спостерігаються наступні слова: життя (9,3%), надія (5,5%), віра (5,1%), майбутнє (4,3%), перемога (3,1%). КПК розглядаються саме як спосіб повернення до життя (усвідомлення, що життя триває), підкріплення віри та посилення надії на перемогу («Ковток повітря», «Крок в майбутнє держави», «Отримати віру у те, що обов'язково буде майбутнє», «Вогник світла, який дає надію, що все буде Україна!!!», «Спосіб повернути себе до життя», «Це мотивація до життя, до того, що про нас не забули, бо знаходжусь я на окупованій території», «Впевненість в перемозі та завтрашньому дні» зустрічаємо у відповідях).

Вчителі умовної другої групи вбачають в курсах підвищення кваліфікації під час війни стимул або необхідність професійного зростання, саморозвитку, отримання нових знань тощо («Здатність зберегти свої розумові здібності», «Можливість займатися саморозвитком, підвищенням своїх професійних якостей», «Можливість не деградувати в такий час», «Життєва необхідність і природна потреба педагога в підвищенні професійної майстерності»). Значна кількість вчителів цієї групи обмежуються лише одним словом «цікаво».

Остання група вчителів вважають, що курси надають їм психологічну підтримку, допомагають стабілізувати власний емоційний стан, розвинути емпатію, стресостійкість тощо («Твоє зростання у психоемоційному розвитку», «Відчуття впевненості, що все буде добре», «Спосіб не втратити своє Я», «Моє спасіння (психічне, моральне, психологічне, особистісне) в цей період», «Спосіб запобігання депресії», «Антидепресант», «Психологічне та емоційне розвантаження», «Дуже гарний спосіб відновити оптимізм та покращити емоційний стан, отримати впевненість у майбутньому», «Можливість повернути психічне здоров'я і відновити сприйняття реальності, що життя продовжується», «Це відчуття підтримки, допомоги, натхнення»).

В той самий час 8,4% опитаних вчителів надали відповідь на відкрите запитання, в яких містився негативний контекст. Він пов'язаний, по-перше, з нестабільним емоційним станом самих педагогів («Курси під час війни – це випробування сили волі та психостійкості. Було важко змусити себе виконувати завдання. Курси асоціюються у мене з мирним життям. Мене

це дратувало», «Емоційно складно/важко», «Додаткові витрати емоційних та психологічних сил», «Ускладнене сприйняття та усвідомлення матеріалу», «Важко психологічно, якщо людина не вдома (вимушена тимчасово переміщена особа)»), по-друге, з наявними труднощами технічного характеру («Дуже важко, бо немає технічної можливості в окупованому місті», «Це важкий виклик в умовах наявності постійних проблем з електрикою, зв'язком на тимчасово окупованій території»), по-третє, впевненість у недоречності та малоефективності проходження курсів за умови війни. Варто зазначити, що думку щодо недоречності проходження курсів поділяють лише 1,9% опитаних від загальної кількості.

Ще одним аргументом на підтвердження тези про необхідність (нагальну потребу) організації підвищення кваліфікації вчителів під час війни служить той факт, що переважна більшість опитаних, а саме 92,6%, відзначили, що проходження ними навчання повною мірою або частково сприяло поверненню рівня здатності опрацьовувати інформаційні матеріали та стабілізації емоційного стану.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами закладів освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації вчителів або спеціалістів інших спеціальностей, котрі знаходяться в стані стресу через перебування на території ведення військових дій. В Україні збройний конфлікт набув затяжного характеру. Виходячи з цього, виникає необхідність проведення моніторингових досліджень психо-емоційного стану педагогів з метою визначення динаміки змін в залежності від фази конфлікту та його тривалості. Результати таких досліджень можуть бути покладені в основу майбутніх освітніх програм підвищення кваліфікації спеціалістів без попередньої діагностики їхніх потреб. Це дозволить вчасно спланувати та організувати для них надання психосоціальної допомоги.

8. Висновки

У лютому 2022 року Україна зазнала широкомасштабного вторгнення з боку РФ, що призвело до найбільшого та затяжного збройного конфлікту в центрі Європу з часів Другої світової війни. З початку збройного конфлікту та перші його місяці виявилися особливо складними для всіх українців загалом та педагогічних працівників зокрема. Значну роль у забезпеченні функціонування системи освіти в цих умовах відіграють науково-педагогічні та педагогічні працівники. Це призвело до необхідності створення системи роботи з психосоціальної підтримки педагогів. Україні вдалося зберегти діяльність інститутів післядипломної педагогічної освіти. Саме таку функцію поклали на себе ці заклади освіти.

Результати нашого дослідження, яке проведено на території Запорізької області, демонструють, що кожен другий педагог мав емоційні ознаки стресу та дві третини – когнітивні. Підвищення кваліфікації на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти надало її учасникам можливість стабілізувати свій психоемоційний стан та повернути рівень швидкості когнітивних процесів до довоєнного. Це стало можливим завдяки задоволенню їхніх базових психологічних (автономії, компетентності та спорідненості) та інших потреб (безпеки, навчання, розвитку, емпатії, підтримки та допомоги тощо). Спостерігається залежність між місцем фактичного перебування педагога (вдома на окупованій території; вдома на території, де поруч відбуваються активні бойові дії; вдома на території, підконтрольній Україні; в евакуації на території України; в евакуації за межами України) та переліком тих потреб, які були задоволені під час навчання на дистанційних курсах.

За результатами дослідження можна констатувати, що ефективне навчання педагогів в умовах збройного конфлікту можливе лише за наявності у них системи мотивів, серед яких домінують саме внутрішньо-позитивні. Досягнення ефективності та результативності

навчання можливе за умови задоволення потреби слухачів курсів у структурі, яка реалізується за створення певних щоденно повторюваних алгоритмів і ритуалів пізнавальної діяльності, візуалізації та схематизації запропонованих матеріалів. Саме візуальна інформація, як зазначають педагоги, сприймалася ними, коли вони знаходилися у стані стресу, найлегше. Іншою умовою виступає система практик психосоціальної підтримки освітян під час дистанційних занять як в синхронному, так і в асинхронному режимі.

Курси підвищення кваліфікації педагогів під час збройного конфлікту розглядаються ними самими як можливість власного професійного розвитку, який дозволяє відірватися від думок про війну, стабілізувати власний емоційний стан. Однак, для третини слухачів курси є викликом, випробуванням, коли існують постійні проблеми з електрикою та зв'язком, та додатковим психологічним тиском. Отже, підвищення кваліфікації педагогічних працівників під час активної фази збройного конфлікту має здійснюватися суто на засадах добровільності.

Список літератури:

1) Сенаторова, Оксана Василівна (2018). Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 208 Retrieved from: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_6_copy.pdf

2) Про освіту (2017). Закон України № 2145-VIII. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Tex

3) Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників, затверджена Постановою Кабінету міністрів України від 21.08.2019 р. № 800. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text

4) Rohwerder, B. (2015). Delivering education during conflict (GSDRC Helpdesk Research Report 1209). Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. Retrieved from: https://gsdrc.org/publications/delivering-education-during-conflict/

5) Tooley, James & Longfield, David. (2017). Education: War and Peace. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.3853722. Retrieved from: https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2017/10/Education-War-and-Peace.pdf

6) Davies, L., & Naylor, R. (2012). Breaking the cycle of crisis: Learning from Save the Children's delivery of education in conflict-affected fragile states. Save the Children. Retrieved from: http://www.protectingeducation.org/sites/default/files/documents/breaking_the_cycle_of_crisis_low_res.pdf

7) Lopes-Cardozo, Mieke TA and Novelli, Mario (2010). Dutch aid to education and conflict. Unset. UNESCO. Retrieved from: http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001907/190708e.pdf

8) Davies, L. (2009). Thinkpiece on Education and Conflict (prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2011 The hidden crisis: Armed conflict and education). UNESCO. Retrieved from: http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001907/190778e.pdf

9) Kos, A. M. (2003). Training teachers in areas of armed conflict, Intervention Supplement, Vol 3.2, Page 64. Retrieved from: https://www.creducation.net/resources/Training_Teachers_in_Armed_Conflict_Intervention_Supplement.pdf

10) Психосоціальна підтримка в кризовій ситуації : методичний посібник для педагогів. (2018). К. : Пульсари, 76.

11) Ryan, Richard & Deci, Edward. (2000). The Darker and Brighter Sides of Human Existence: Basic Psychological Needs as a Unifying Concept. Psychological Inquiry. 11. 319-338. Retrieved from: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S15327965PLI1104_03

12) Шулдик А.В. (2017). Причини та симптоми стресу. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції, Хмельницький, 30-31 березня, 2017. 139-140. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7468/1/Stress.pdf

13) Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. (2016) Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 219. Retrieved from: https://core.ac.uk/download/pdf/77241343.pdf
14) Uzman, Ersin. (2014). Basic Psychological Needs and Psychological Health in Teacher Candidates. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 116. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814008313
15) Noordewier, Marret & Rutjens, Bastiaan. (2020). Personal need for structure shapes the perceived impact of reduced personal control. Personality and Individual Differences. 170. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191886920306693

Training courses as a factor of psychosocial teachers' support in the conditions of an armed conflict of an international character

Olha Syrtsova
Department of philosophy and social and humanitarian disciplines, Zaporizhia regional institute of postgraduate pedagogical education, Zaporizhia, Ukraine
ORCID 0000-0001-7529-5251

Roman Shumada
Regional scientific and methodological center of educational quality monitoring, Zaporizhia regional institute of postgraduate pedagogical education, Zaporizhia, Ukraine
ORCID 0000-0001-8904-869X

Abstract: The article is devoted to the question of determining the role of teachers' training in professional development courses in stabilizing their psycho and emotional state with psychosocial support from teachers during the active phase of an international armed conflict. The study is based on the results of a survey of teachers, which was carried out on the basis of voluntariness and anonymity. The hypothesis regarding the positive impact of psychosocial support of teachers during their distance training courses on the pleasure of their basic psychological needs, which leads to the stabilization of the emotional state and the restoration of the speed of cognitive processes during their abidance in the zone of armed conflict, has been tested and proven. It was established that there is a dependence between the teacher’s actual location (at home in the occupied territory; at home in the territory where active war actions are taking place nearby; at home in the territory controlled by Ukraine; in evacuation on the territory of Ukraine; in evacuation outside Ukraine) and the list of those needs that were satisfied during online learning courses. It is shown that effective training of teachers in conditions of armed conflict is possible only if they have a system of motives, among which internal positive ones dominate. Achieving the effectiveness and efficiency of training is also possible if the students' need for a structure is met, which is implemented by creating certain daily repeated algorithms and rituals of the cognitive activity of the course participants and visualization and schematization of the proposed materials. An important role is played by the interaction of course participants during group work on webinars, as well as the use of progressive muscle relaxation techniques, breathing techniques, body and oriented techniques, and positive thinking techniques. Teachers consider taking advanced training courses during the active phase of the armed conflict as an opportunity to drag away from thoughts about the war, stabilize their own emotional state. However, for a third of the trainees, the courses are a challenge, a test where there are constant problems with electricity and communication, and additional psychological pressure. Therefore, professional development of teaching staff during the active phase of the armed conflict should be carried out exclusively on public grounds.

Keywords: the phase of active war actions, the sustainability of the post and graduate teacher education system, the cognitive and emotional state of teachers, the motivation for professional development, psychological needs, the need for a structure, distance education.